

УДК 339.166.5

О. М. Сазонець,
д. е. н., доцент, професор кафедри міжнародних фінансів,
Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара
М. В. Саламатов,
магістр кафедри міжнародних фінансів,
Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

ЗАХИСТ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИНАХ

Ідентифіковані основні чинники інтернаціоналізації інтелектуальної власності і виділені тенденції розвитку світового ринку об'єктів інтелектуальної власності. Виділені напрями удосконалення національних систем регулювання прав інтелектуальної власності: забезпечення захисту об'єктів інтелектуальної власності в інформаційних мережах, створення системи протидії недобросовісній конкуренції в цій сфері. Визначені шляхи розвитку регулювання прав інтелектуальної власності в Україні на законодавчо-нормативному, інституціональному та підприємницькому рівнях.

Main factors of internationalization of intellectual property have been identified in this work and the tendencies of development of world market of types of intellectual property have been demonstrated. The ways to improve national systems of intellectual property rights regulation have been grounded: guarantee of protection of intellectual property types in information network. There have been found out the ways to develop intellectual property rights regulation in Ukraine on the legislative, institutional and entrepreneurial levels.

Ключові слова: інтелектуальна власність, конкурентні переваги, недобросовісна конкуренція, інформаційні мережі.

ВСТУП

Сучасна світова економічна система розвивається в напрямі глобалізації, основним проявом якої є інтернаціоналізація торговельно-економічної діяльності в умовах різкого зростання рівня її інтелектуалізації. Наслідком цих об'єктивних процесів є зміна пріоритетів у забезпеченні конкурентоспроможності національних економік, а саме орієнтація на інтенсифікацію інноваційного розвитку. Відтепер експортна продукція — як традиційна (продукти харчування, мінеральні добрива, хімікати, транспортні засоби), так і відносно нова (обчислювальна техніка, програмне забезпечення, електроніка) — містить в собі все більше складових, які підпадають під дію прав інтелектуальної власності. Але розвиток світового ринку об'єктів інтелектуальної власності супроводжується зростанням виробництва підроблених товарів та піратської продукції для продажу не тільки на внутрішніх, а й на зовнішніх ринках. Виходячи з цього, необхідною передумовою розвитку міжнародної торгівлі на засадах недискри-

мінації є адекватне дотримання прав інтелектуальної власності, перетворення яких на обов'язкову сферу регулювання багатосторонньої торгової системи СОТ потребує дослідження сучасних процесів інтернаціоналізації інтелектуальної власності та адаптації механізмів її регулювання до сучасних реалій торговельно-економічних відносин, у першу чергу на національних рівнях.

Актуальність проблеми зумовлена тим, що сьогодні інтелектуальна власність є основним рушієм росту економіки. За висновками вчених, якщо за наступні 4 роки в Україні рівень піратства знизиться хоча б на 10%, то Україна отримає додатково 2,629 робочих місць, \$941 млн доходів у відповідній галузі та \$69 млн додаткових податкових надходжень.

Серед наукових праць, в яких досліджуються теоретичні основи інтелектуальної власності, її розвиток в умовах захисту, інтернаціоналізації, сучасний стан та перспективи міжнародної співпраці в цій сфері, необхідно назвати дослідження таких зарубіжних вчених, як Г. Беккер,

Таблиця 1. Основні галузі техніки відповідно до Міжнародної патентної класифікації, у яких були опубліковані заявки за міжнародною патентною процедурою (РСТ), % [10]

Галузь	%
Фармацевтика, косметика та стоматологія	9,4
Комп'ютери, обробка даних	8,6
Органічна хімія – гетероциклічні з'єднання	4,6
Мережа та комунікації	4,6
Напівпровідники	4,5
Аналіз матеріалів (вивчення їх фізичних та хімічних властивостей)	4,0
Діагностика та хірургія	3,4
Мікроорганізми або ферменти	3,0
Передача графічних зображень	2,7
Органічна хімія – ациклічні та карбоциклічні з'єднання	2,2
Засоби зберігання та накопичення інформації	2,1
Протези; Ортопедія; фільтри для кровоносних судин	2,1
Телекомунікації	2,1
Оптика	2,1
Вибір (комутатори, реле, клапани; електронні перемикачі та ключі)	2,0

К. Ідріс, В. Калятін, С. Клімов, Ж. Коен, Б. Леонт'єв, П. Лернер, В. Мухопад, О. Новосельцев. Слід відмітити наукові дослідження К. Ідріса, в яких розкрито провідну роль інтелектуальної власності як "локомотива" економіки [9]. Необхідність інвестицій у сферу інтелектуальної власності обґрунтував Г. Беккер [8].

Вагомий внесок у розвиток концепції захисту інтелектуальної власності в умовах інтернаціоналізації, висвітлення її ролі в інтенсифікації інноваційних процесів зробили вітчизняні вчені Г. Андрощук, О. Білорус, Б. Губський, С. Довгий, В. Жаров, І. Мікульонок, В. Сіденко, П. Цибульов. Теоретичні основи інтелектуальної власності дуже ретельно були розглянуті І. Мікульоном [4]. В. Сіденко відзначив зростання світового попиту на товари з високим рівнем використання об'єктів інтелектуальної власності [6].

ПОСТАНОВКА ЗАДАЧІ

Метою роботи є комплексний аналіз процесів інтернаціоналізації інтелектуальної власності та інструментів її захисту як специфічного об'єкта глобальної торгової системи; обґрунтування напрямів удосконалення національних систем захисту прав інтелектуальної власності.

Методика дослідження базується на прогнозуванні розвитку економічних процесів на основі методу часткової та загальної наукової абстракції. В дослідженні використані такі методи, як метод статистичного аналізу, метод синтезу.

Джерельною та статистичною базами були дослідження вітчизняних та зарубіжних економістів, матеріали Міністерства фінансів України, Державного комітету статистики України, Державного департаменту інтелектуальної влас-

ності, міжнародних економічних організацій (Світової організації торгівлі, Всесвітньої організації інтелектуальної власності), а також закони України.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Процес інтернаціоналізації економіки, який є наслідком зростання обсягів світової торгівлі, зумовлює підвищення значення та ролі інтелектуальної власності [9]. У розвинених країнах питома вага нових знань, які втілюються в товарах, технологіях, освіті, організації виробництва, становить від 70% до 85% їх ВВП. Відмінною рисою світового ринку інтелектуальної власності в порівнянні з іншими товарними ринками є його універсальність, органічний зв'язок із усіма галузями виробництва. При цьому найбільш високі темпи спостерігаються в наукомістких галузях виробництва, таких як фармацевтика, інформаційні технології, сільське господарство, органічна хімія і гетероциклічні з'єднання, напівпровідникові прилади, мережа і комунікації (табл. 1).

Основною тенденцією розвитку міжнародної торгівлі є різке зростання попиту на товари та послуги, які створені з використанням сучасних технологій та досягнень у галузі науки й техніки. Це стимулює зростання світового ринку об'єктів інтелектуальної власності [6]. У першу чергу, це стосується міжнародної торгівлі ліцензіями, виникнення та поширення торгівлі інжиніринговими послугами на основі останніх досягнень інноваційної діяльності, підвищення значущості засобів індивідуалізації товарів та послуг. Але умовою подальшого розвитку світової торгівлі інтелектуальною продукцією є удосконалення стандартів охорони прав інтелектуальної власності, яке може бути реалізоване тільки на основі міжнародної співпраці.

Вищенаведене дозволяє констатувати, що основними тенденціями та особливостями розвитку світового ринку об'єктів інтелектуальної власності є: зростання торгівлі роялті та ліцензійними послугами; значне підвищення витрат на придбання ліцензій порівняно з витратами на НДДКР; концентрація ліцензійної торгівлі в промислово розвинених країнах та наукомістких галузях виробництва (інформаційні технології, органічна хімія, телекомунікації, сільське господарство тощо); поява нових потужних суб'єктів ринку з країн ЄС (Швеція, Франція) та Азії (Китай, Корея) [3]; високий рівень монополізації, який віддзеркалює прагнення ТНК до довгострокового закріплення на ринках за допомогою іноземного патентування, що створює умови для стабілізації експорту товарів та формування попиту на ліцензії [10]; підвищення попиту на інжинірингові послуги з високою питомою вагою інтелектуальної праці (результати НДДКР і досвід їх практичного ос-

воєння); збільшення обсягів продажу контрафактної продукції [7]; зростання комерційного інтересу до товарних знаків та інших засобів індивідуалізації, про що свідчить різке збільшення обсягів їх реєстрації [10], а також збільшення кількості та питомої ваги заявок з таких країн, як Китай, Австралія, Корея, Болгарія (табл. 2).

У зв'язку із розширенням можливостей використання об'єктів права ІВ у нових високотехнологічних сферах, у тому числі в умовах глобальних мереж, а також у зв'язку із появою нових об'єктів існує необхідність створення нових підходів до вирішення проблеми регулювання прав ІВ на регіональному та національному рівнях; регіональні та міжнародні системи регулювання прав ІВ регулюють тільки питання щодо визнання прав ІВ, тобто процедура виконання відповідних норм визначається винятково за національним законодавством; в умовах глобалізації основні зусилля повинні бути спрямовані не стільки на розробку практичних механізмів заборони використання об'єктів ІВ, а і на розробку нових принципів економічного врегулювання відносин всіх суб'єктів ринку в цій сфері. На сьогодні існують певні правові та організаційні проблеми функціонування регіональних та національних систем регулювання прав ІВ, які полягають у наступному: наявність між розвиненими країнами та країнами, що розвиваються, двосторонніх та регіональних угод, які містять зобов'язання, що виходять за мінімальні рамки ТРІПС; спрямованість правових норм на забезпечення правового режиму об'єктів, а не регулювання прав суб'єктів; значна кількість діючих регіональних угод, які деформують національні системи; відсутність у багатьох країнах (у тому числі й в Україні) спеціалізованого судового органу з питань інтелектуальної власності.

Реформи у сфері інтелектуальної власності в Україні наприкінці 90-х — початку 2000-х років дали відчутні результати, але швидко вичерпали свій потенціал через декілька років (рис. 1). Це можна пояснити тим, що проведені реформи лише дещо наблизили національне законодавство до міжнародних стандартів, що дозволило іноземним компаніям реєструвати свої об'єкти інтелектуальної власності. Щодо національних заявників, то була розширена "пропускна здатність" національних органів обробки заявок та скорочені строки обробки цих заявок. З 2007 року активність заявників почала знижуватися, що було

Таблиця 2. Кількість заявок за процедурою договору РСТ по країнам [10]

Країна походження	2004	2005	2006	2007	2008	2008 Частка	2008 Приріст
США	43350	46803	50941	54086	53521	32.7%	-1.0%
Японія	20264	24869	27033	27744	28744	17.6%	+3.6%
Німеччина	15214	15984	16732	17818	18428	11.3%	+3.4%
Корея	3558	4688	5944	7061	7908	4.8%	+12.0%
Франція	5184	5748	6242	6568	6867	4.2%	+4.6%
Китай	1706	2503	3951	5441	6089	3.7%	+11.9%
Англія	5027	5084	5090	5539	5517	3.4%	-0.4%
Нідерланди	4284	4500	4529	4355	4349	2.7%	-0.1%
Швеція	2851	2883	3316	3657	4114	2.5%	+12.5%
Швейцарія	2898	3290	3557	3778	3832	2.3%	+1.4%
Канада	2104	2318	2566	2847	2966	1.8%	+4.2%
Італія	2189	2349	2716	2946	2939	1.8%	-0.2%
Фінляндія	1672	1893	1845	1995	2119	1.3%	+6.2%
Австралія	1837	1996	2001	2053	2028	1.2%	-1.2%
Ізраїль	1227	1454	1589	1746	1882	1.2%	+7.8%
Інші	9245	10326	11084	12252	12297	7.5%	+2.0%
Всього	122610	136688	149156	159886	163600	100%	+2.4%

посилено початком глобальної фінансової кризи.

Але в той же час слід зазначити, що темпи розвитку науково-технічного потенціалу України, які оцінюються винахідницькою активністю, у порівнянні з такою промислово розвинутою країною, як США, у 40 разів нижчі, або у 8 разів нижчі в перерахунку на душу населення.

ВИСНОВКИ

Для захисту прав інтелектуальної власності можна рекомендувати такі заходи.

Щодо охорони комерційної таємниці від нерозголошення, то компанії мають впроваджувати новітні технології, які на сьогоднішній день доступні навіть малому бізнесу. Зокрема, необхідно провести модернізацію комп'ютерних систем, а саме: впровадження шифрації документів на ПК, використання систем захисту мереж від стороннього втручання з впровадженням фаєрволів та VPN задля безпеки передачі інформації. Але виток інформації може бути спричинений і людським фактором. Тому коло працівників, які мають

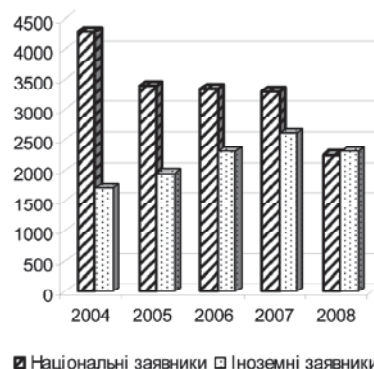

Рис. 1. Динаміка надходження заявок на видачу патентів на винаходи

доступ до певної інформації, має бути обмеженим згідно до відповідних потреб. Потрібно вдосконалити законодавство з питань захисту від недобросовісної конкуренції методом посилення покарань порушників.

Задля боротьби з кіберсквотингом ICANN у співпраці з ВОІВ повинна вирішити такі питання, як розширення пропускну здатності з обробки заявок про порушення та удосконалення алгоритму виявлення "підроблених" адрес доменних імен.

Розвиток українського ринку інтелектуальної власності має ряд перешкод, задля подолання яких запропоновано провести наступні реформи.

Реформування організацій колективного управління повинно ліквідувати існуючу структуру і створити новий інститут на базі Аудиторської палати, яка діє в рамках Закону України "Про аудиторську діяльність".

Кримінальний та Адміністративний Кодекс України потребує значних вдосконалень. Мінімальні штрафи та покарання за порушення у сфері інтелектуальної власності повинні бути збільшені до європейських рівнів.

Судовій системі України потрібно здійснити заходи щодо подальшої спеціалізації суддів з розгляду справ про порушення прав інтелектуальної власності, підвищення рівня їх кваліфікації. Тому пропонується ініціювати узагальнення існуючої судової практики та прийняття постанови, в якій викладалися б основні принципи розгляду певних цивільних та кримінальних справ.

Характерною для України є недооцінка в суспільстві значимості захисту прав інтелектуальної власності. Виходячи з цього, необхідним є здійснення таких заходів:

- формування правової культури з питань інтелектуальної власності серед широких верств населення, в тому числі з використанням сучасних телекомунікаційних засобів;

- проведення публічних інформаційних акцій для роз'яснення негативних наслідків неправомірного використання об'єктів права інтелектуальної власності, в тому числі із залученням власників таких прав;

- оновлення форм і методів роботи щодо підготовки, перепідготовки й підвищення кваліфікації різних соціальних категорій та вікових груп населення, патентних повірених, працівників органів державної влади, місцевого самоврядування й керівників підприємств, установ та організацій, до компетенції яких належать питання інтелектуальної власності, трансферу технологій та інноваційної діяльності;

- створення умов для підготовки наукових кадрів у сфері інтелектуальної власності;

- охоплення навчанням у сфері інтелектуальної власності нових категорій населення, насамперед шкільної молоді старшого віку.

На основі досвіду зарубіжних корпорацій та

країн — технологічних лідерів — у статті доведено, що об'єкти інтелектуальної власності є джерелом створення первинних конкурентних переваг (виробничо-технологічних), які в процесі міжнародної торговельно-маркетингової діяльності продукують вторинні переваги (фінансові, маркетингові, організаційно-адміністративні), котрі, в свою чергу, формують макрорівневі конкурентні переваги для інноваційного розвитку самої країни. Визначено пріоритетні напрями удосконалення національних систем регулювання прав інтелектуальної власності в умовах глобальної торгової системи: створення систем протидії недобросовісній конкуренції у сфері використання інтелектуальної власності, забезпечення захисту інтелектуальної власності в інформаційних мережах. Обґрунтовано пропозиції щодо вдосконалення захисту прав інтелектуальної власності в Україні на законодавчо-нормативному, інституціональному та підприємницькому рівнях.

Питання захисту інтелектуальної власності ще не досить вивчене і має велике значення як основна умова зростання економіки у 21 столітті. Тому досконале вивчення та впровадження методів захисту інтелектуальної власності має вагомий роль у національній економіці.

Література:

1. Евдокимов А.И. Международные экономические отношения: учебник. — М.: Проспект, 2003. — 548 с.
 2. Задірака В.К., Олексюк О.С. Методи захисту фінансової інформації. — Тернопіль: Видав. ОПТВПК "Збруч", 2005. — 456 с.
 3. "Звіт про результати аудиту ефективності діяльності Міністерства освіти і науки України з охорони інтелектуальної власності. — К.: Видавничий Дім "Ін Юре", 2008. — 59 с.
 4. Мікульонок І.О. Прямі Основи інтелектуальної власності // Політехніка. — К., 2007, — С. 232.
 5. Оплачко В. Конфликты доменных имен и товарных знаков, содержащих географические указания // ИС. Промышленная собственность. — 2004. — № 11. — С. 47—50.
 6. Сіденко С.В. Соціально-економічний вимір сучасної глобалізації // Міжнародна економічна політика. — 2004. — № 1. — С. 72—93.
 7. Цибенко А. Розповсюдження контрафактної продукції — глобальна проблема сьогодення // Інтелектуальна власність. — 2004. — № 8. — С. 20—24.
 8. Becker G. S. Human Capital // University Of Chicago Press. — Chicago, 1964. — P. 412.
 9. Kamil Idris. Intellectual Property: a power tool for economic growth. — Geneva: WIPO, 2002. — 377 p.
 10. PCT Celebrating 1 Million Applications // WIPO Magazine. — 2009. — № 1.
- Стаття надійшла до редакції 29.07.2010 р.